

“Eenvouds verlichte waters” spelen

Jan Ritsema, van opleiding docent in dramatische vorming, richtte in 1979 de International Theatre Bookshop in Amsterdam op. Zijn pedagogische theateractiviteiten ruidde hij stilaan in voor een professionele regie-arbeid. Hij ensceneerde bij het Werktheater en bij Maatschappij Discordia. Hij stichtte Mug met de Gouden Tand en was vorig seizoen verbonden aan Toneelgroep Amsterdam. Na één jaar verliet hij Amsterdams grote repertoire-geselschap o.a. om met Johan Leysen *Wittgenstein Incorporated* te maken binnen het Kaaithheater, Brussel en met jongeren *Het heengaan* te maken, een coproductie van Stichting Cervelaat, Utrecht en De Krakeling, Amsterdam.

“Welk beeld van acteren stond je voor de geest toen je met Het Heengaan begon?”

Ik kan niet tegen toneelspele in de slechte betekenis van het woord: als een acteur te veel 'duwend' speelt, dus als hij wat hij voorstelt, mij te veel door de strot wil duwen. Toneelspele is nou eenmaal de zaak belazeren en dat moet je ook maar erkennen in je manier van spelen zodat de kijker het ook weet. Je moet niet de illusie wekken dat wat je speelt, waar moet lijken: spelers en toeschouwers doen dan alsof dat waar is, terwijl ze beiden wel beter weten. Dat is het poppenkastniveau van spelen uit 1910 of zo toen het publiek bereid was om met de geringste suggestie mee te gaan. We hebben nu technologische middelen waarmee dat veel beter kan worden gedaan. Dat is waarom heel veel mensen - terecht - afknappen op toneel. Ik weet dat van *Wittgenstein* b.v.: voor wetenschappers blijft *Wittgenstein* altijd overeind omdat het ook een beetje dat 'schijnbaar-nauwelijks-acteren' is waar ik van hou - wat heel veel acteren is maar niet dat zichtbare acteren, waarvan je als toeschouwer weet wat je er allemaal van zou moeten denken. Het is een genot voor die wetenschappers omdat er van *Wittgenstein* niet zo een verschrikkelijk mooie tonéelvoorstelling met een echt personage van is gemaakt, want dat willen ze niet. Ze hebben helemaal geen zin om met die flauwekul mee te gaan want dat zijn normaal-nuchtere mensen. En ik geef ze groot gelijk.

“Waarom werk je met jongeren? Dat had je nooit eerder gedaan?”

Nee. Die jongerenvoorstelling heeft heel veel te maken met het feit dat ik mij na dat jaartje Toneelgroep Amsterdam eventjes niet meer in die Amsterdamse toneelcoterie wilde begeven. Vandaar Brussel en Enschede. Als ik een voorstelling met kinderen ging doen, viel ik meteen buiten het gewone circuit en dat wou ik graag. Ik heb altijd een stuk als Tsjechows *Drie Zusters* willen doen met 7-8-jarigen, met hoeden en sigaren en militaire uniformen. 't Is zo dat ik me Tsjechow kan voorstellen. Ik hou niet van dat in-zijn-eigen-potje-roerend toneel waar de toneelmakers en het publiek

hun hart kunnen ophalen aan de op het toneel tentoongestelde ellende. Ik heb niet zo de neiging mee te gaan met wat als het noodlot van mensen beschouwd wordt: die onontkoombare persoonlijkheden die zo zijn omdat ze te beroerd waren om zichzelf te veranderen, zoals zoveel mensen in deze wereld en ook in de kunst. In zo 'n stuk wil ik dan graag de ellende door zichzelf laten doorprikken en dat gebeurt vanzelf als je grote-mensenrollen door kinderen uiterst serieus laat spelen: die zogenaamde onontkoombare verlangens en afhankelijkheden die in zo een stuk zitten, worden dan automatisch gerelativeerd, zoniet zielig lachwekkend. Deze idee was de opening voor de route van werken met kinderen.

Het spreekt vanzelf dat ik, toen ik jong was, de verstandigste was van de hele omgeving. Niet dat ik als kind niet serieus genomen werd, maar ik had nog veel serieuzer kunnen worden genomen. Mijn zin om *Het Heengaan* te doen, had heel veel te maken met het feit dat ik kinderen serieus wilde nemen - iets wat ik in kindervoorstellingen vaak niet zie. Ik verbouwde zelf mijn woonplaats vroeger (en het is allemaal uitgevoerd zoals ik dat bedacht had). Ik tekende dat op zondag gewoon uit. Ik denk dat elk kind dat doet maar dan op zijn eigen manier. Je kijkt naar het gedrag van je ouders. Moet je kinderen van geschei-

den ouders horen. Een psycholoog kan een puntje zuigen aan die zuivere, simpele maar soms ook ingewikkelde observaties.

“Noem eens een voorbeeld van een voorstelling waarin kinderen niet au sérieux genomen worden?”

De Naam van de Maan, die kindermusical op tekst van A.M.G.Schmidt van het Muziektheater, vind ik een schande. Het is een tegenstelling in zichzelf: de voorstelling gaat over een soort revolutie van kinderen die een democratie gaan ontwikkelen. Dat is een mooi gegeven. Maar wat je als toeschouwer ziet, is dat die kinderen zich onder de dictatuur van de regie wezenloos - zonder enig eigen inzicht of verantwoordelijkheid - van hot naar her laten slepen. En de solisten mogen dan ijdel, behaagziek soleren, wat de grootst mogelijke afhankelijkheidsrelatie is, want het gaat dan om wat de ander van je vindt in plaats van wat je zelf vindt. Deze regievorm is jammer voor A.M.G.Schmidt, die wel heel leuke dingen vertelt.

“Het Heengaan en Wittgenstein appelleren aan eenzelfde soort openheid in de uitwisseling tussen speler(s) en toeschouwers. Toch lijkt er een belangrijk verschil te zijn in het soort wereld die ontstaat op de scène: Het Heengaan roept geen fictionele wereld op. Het is wat het is.”

Dat is niet zo. Bij *Wittgenstein* word je met die fictie geholpen; je weet dat het over een ander gaat en je weet dat je je die andere ook zal kunnen voorstellen omdat Johan Leysen een beetje - ik zeg wel een beetje - doet alsof hij de andere is. Als je langzamerhand met die andere vertrouwd raakt en trek krijgt in die ander, dan ben je bereid om daarin mee te gaan. Als je als toeschouwer meer van die Wittgenstein wil snappen, dan moet je meegaan met wat Johan van die Wittgenstein speelt - terwijl hij een redelijke distantie houdt. Als je met Wittgensteins betoog of verhaal niks hebt, dan is die manier van acteren zo, dat je kan buitenkomen en zeggen dat je dit of dat verhaaltje over Wittgenstein gehoord hebt en dat het je niks gedaan heeft. De manier van acteren van Johan verplicht je niet om mee te

Voelen